

УДК 811.161.2'367.622

Марина Навальна,

доктор філологічних наук,

професор кафедри професійної освіти

ДВНЗ „Переяслав-Хмельницький державний

педагогічний університет імені Григорія Сковороди”

РОЗШИРЕННЯ СФЕРИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІМЕННИКІВ ЖІНОЧОЇ СТАТІ В МОВІ ІНТЕРНЕТ-ВИДАННЯ „УКРАЇНСЬКА ПРАВДА” НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

У статті проаналізовано найуживаніші іменники зі значенням жіночої статі, що з’явилися в мові інтернет-видання „Українська правда” на початку ХХІ ст., окреслено словотвірні типи творення цих мовних одиниць, виокремлено їхні тематичні групи, визначено стилістичну роль іменників.

Ключові слова: іменники зі значенням жіночої статі, словотвірний тип, мова інтернетної публіцистики, позамовні чинники.

В статье проанализированы наиболее употребляемые имена существительные со значением женского пола, которые появились в языке интернет-издания „Украинская правда” в начале ХХІ в., очерчены словообразовательные типы образования этих языковых единиц, выделены их тематические группы, определена стилистическая роль имен существительных.

Ключевые слова: имена существительные со значением женского пола, словообразовательный тип, язык интернетной публицистики, внеязыковые факторы.

In the article there are analyzed the most used nouns meaning a female, which appeared in the language of the Internet publication “Ukrainska pravda” at the

beginning of the XXI century, outlined the derivation types of derivation of these language units, allocated their thematic groups, defined stylistic role nouns.

Key words: nouns with the value of female statues, word-formative type, language of journalism in the Internet, extralinguistic factors.

Шляхи розвитку лексичного складу мови сучасної української публіцистики засвідчують, що одним із важливих джерел її збагачення було й залишається словотворення, передусім реалізація потенційних можливостей, закладених у цій підсистемі національної мови. Використовуючи власні словотворчі ресурси, українська дериваційна система формує великий потенціал для утворення різноманітних лексичних одиниць, що й визначає актуальність вибраної тематики. В останні десятиріччя “історичний поступ суспільства виявляється виразно й чітко в лексико-семантичному аспекті словотворення, зокрема в поповненні словотвірних типів новими похідними словами, в активізації тих чи тих семантичних розрядів лексики і твірних основ” [9, 122]. Серед відомих функцій деривації стали виразнішими номінативна, експресивна та компресивна [4, 168]. У мові української інтернетної публіцистики найчіткіше, найпослідовніше виявляється експресивна функція. Це зумовлено пошуками нових виразально-зображувальних одиниць, джерелом поповнення яких є передусім розмовний словотвір, а також okazіональні лексичні новотвори [9, 123]. Помітним стало вживання нових назв осіб жіночої статі, що спричинене насамперед активною позицією жінок в українському суспільстві. Вони розширюють сферу своєї професійної діяльності, ведуть активне громадське життя, обіймають керівні посади, які раніше зазвичай були пріоритетом тільки для чоловіків, тощо. „Очевидно, ні на одній словотворчій категорії, як на категорії роду, – зазначає А.П. Загнітко, – не позначилися такою мірою соціальні фактори, які зумовили не тільки необмежене розширення іменникових особових кореляцій, а й семантичні нашарування на певних родових формах” [3, 158].

Розповсюдження таких кореляцій відбивають іменники зі значенням жіночої статі, що з'явилися в мові української публіцистики на початку ХХІ ст. на основі продуктивних словотвірних типів творення. Це засвідчує низка розвідок українських дослідників [2; 6; 8].

У пропонованій статті ставимо за мету проаналізувати найуживаніші іменники зі значенням жіночої статі, що з'явилися в мові інтернет-видання „Українська правда” (www.pravda.com.ua) на початку ХХІ ст. Серед завдань вбачаємо окреслити словотвірні типи творення цих мовних одиниць, виокремити їхні тематичні групи, визначити стилістичну роль зазначених лексем.

Іменників зі значенням жіночої статі, що не мають паралельних відповідників чоловічого роду, в українській мові порівняно небагато: *арфістка, пряля, ткаля, модистка* та ін. Їх нечасто використовують журналісти, оскільки вони означають вузьке професійне заняття, яке не є сьогодні популярним, або вид діяльності здобув іншу назву (*модистка* – *дизайнерка*). Напр.: „Сама **дизайнерка** заявляє, що орендувати таке місце для неї дорогоувато...” („Українська правда”, 7.10.2012). Позамовні чинники в останні роки зумовили активне вживання лексеми *покоївка* “служниця, яка прибирає кімнати та виконує деякі інші хатні роботи, крім готування їжі”. Напр.: „Справа проти экс-глави МВФ розсипається..., ...за день до подачі заяви про згвалтування, **покоївка** телефоном обговорювала з якимсь чоловіком вигоди...” („Українська правда”, 1.07.2011); „Зужиті батарейки залишайте біля телевізора..., **покоївка** потім сама їх прибере” („Українська правда”, 16.10.2012); „...у номер зранку зайде **покоївка** й привітається російським суржиком...” („Українська правда”, 21.04.2011).

Іменники зі значенням жіночої статі переважно мають паралельні відповідники чоловічого роду на зразок: *пасажирка* – *пасажир*; *шукачка* – *шукач*; *інвесторка* – *інвестор*; *шахрайка* – *шахрай* та ін. Напр.: „Пані, ви просто воровка і **шахрайка!** – заявила Богословська Тимошенко” („Українська правда”, 16.02.2009). Дослідники словотвору наголошують на

особливостях творення і вживання таких іменників: “Далеко не всі найменування професій мають відповідники з формальними ознаками жіночого роду, а в тих випадках, коли такі відповідники існують, вони нерідко належать до розмовного стилю, тоді як в офіційно-діловому або нейтральному стилі використовуються відповідні утворення чоловічого роду” [7, 95]. І. І. Ковалик зауважував, що похідні утворення із суфіксом **-к(-а)**, зокрема іменники – назви осіб жіночого роду, є певною своєрідністю українського словотвору, чого немає в деяких слов’янських мовах, наприклад російській. Суфікс **-к(-а)**, за допомогою якого утворюються похідні назви жіночого роду від основ чоловічого роду, він називає „емоційним чи фемінізуючим” [5, 397]. Дослідники історії мови стверджують, що основний склад жіночих назв зі згаданим суфіксом становили „фемінітиви” і в попередніх століттях [1, 2].

Найбільшу групу іменників зі значенням жіночої статі в мові української преси становлять лексичні одиниці, утворені від повних або усічених основ іменників, що означають осіб чоловічої статі, за допомогою суфікса **-к(-а)**. Пор.: *автор – авторка; делегат – делегатка; доповідач – доповідачка; завідувач – завідувачка; претендент – претендентка* та ін. Напр.: „*Ви мені сьогодні снилися! – кинулася до Шуфрича **делегатка** від Закарпаття*” („Українська правда”, 21.04.2008); „*Не є винятком і головна **претендентка** на прем’єрське крісло. У персональному досьє різне...*” („Українська правда”, 10.12.2007); „***Доповідачки** ПАРЄ по Україні приїдуть розбиратися зі справою Тимошенко*” („Українська правда”, 31.10.2011).

На початку ХХІ ст. професійна належність осіб стає важливим соціолінгвістичним фактором і потребує особливої уваги дослідників [8, 63]. Назви осіб жіночої статі, що утворилися на основі продуктивного словотвірного типу із суфіксом **-к(-а)**, стосуються насамперед відомих видів професійної діяльності, пор.: *квітникарка, тенісистка, футболістка* та ін. Напр.: „*Українська **тенісистка** змінила громадянство на американське*” („Українська правда”, 19.01.2012).

У межах цього словотвірного типу помітно активізувалося утворення назв осіб жіночої статі від тих професій, яких раніше або не було, або ж вони не були такими популярними та поширеними. Серед них – *акторка*, *бізнесменка*, *консьєржка*, *лялькарка*, *мільярдерка*, *наркокур'єрка*, *реалізаторка*, *ревізорка*, *режисерка*, *стриптизерка*, *фермерка* та ін. Напр.: „Українська **режисерка** Марина Врода отримала "Золоту пальмову гілку”” („Українська правда”, 22.05.2011); „Тимошенко – елітна **бізнесменка**” (заг.) („Українська правда”, 13.06.2010); „**Акторка** Ольга Сумська, яка торік звернулася до Януковича з проханням посприяти у вирішенні питання щодо завершення реконструкції навчального закладу, подякувала йому за допомогу” („Українська правда”, 1.09.2012); „...нашому Ілленку опонувала одіозна **мільярдерка** і власниця магазинів „Епіцентр”” („Українська правда”, 2.11.2012); „Секретарем ради стала **мільярдерка**” (заг.) („Українська правда”, 20.04.2011); „**Фермерка**: „Тимошенко мені – не конкурент” (заг.) („Українська правда”, 23.09.2009).

Набувають поширення в українській інтернетній публіцистиці іменники зі значенням жіночої статі, що означають партійну належність жінок. Ці назви актуалізувалися під впливом позамовних чинників, оскільки вибори до українського парламенту проводили і за партійними списками, де були представники не тільки чоловічої, а й жіночої статі. Останні в українському суспільстві проводять досить широку публічну діяльність, про що свідчить постійна увага журналістів до жінок-політиків. Найуживанішими є назви *бютівка*, *комуністка*, *нашоукраїнка*, *партійка*, *регіоналка*, *соціалістка* та ін. Напр.: „Приміром, **бютівка** могла пообіцяти не такі дошкульні протести...” („Українська правда”, 14.12.2011); „**Комуністка** Катерина Самойлик не піде на футбол, бо зайнята” („Українська правда”, 11.06.2012); „Першою вийшла з зали „жінка-факел”, **нашоукраїнка** Лілія Григорович” („Українська правда”, 04.07.2012); „...**партійка** палко підтримує і поділяє принципи організації...” („Українська правда”, 09.04.2012); „**Регіоналка**” запевняє, що СМС з вимогами голосувати звична практика” („Українська

правда”, 10.01.2013); „**Регіоналка** Ганна Герман в чорному „Шанель” віталася з депутатами...” („Українська правда”, 10.01.2013); „**Призабута соціалістка** не збирається виходити в політику” („Українська правда”, 23.10.2011).

Спостерігаємо різне графічне написання лексеми *бютівка*, що засвідчує неусталеність правописних норм цього та інших дериватів. Пор.: **БЮТівка** *Наталя Королевська з самого ранку мерзла...* („Українська правда”, 25.03.2011); „...в 11 окрузі Вінниччини ...борються **бютівка** *Наталія Солейко і Олександр Домбровський...*” („Українська правда”, 1.11.2012).

У період виборчого процесу до українського парламенту 2012 року з’явилися нові політичні сили, серед яких у лідерах були й жінки. Так, на сайті інтернетівського видання подають іменник жіночої статті *свободівка*, напр.: „Скандальна „свободівка”: Я би скасувала всі свята "Совецького Союзу” (заг.)” („Українська правда”, 07.03.2012).

Про активну позицію жінок у різних сферах життєдіяльності українського суспільства на керівних посадах свідчить уживання іменників *лідерка*, *директорка*, а після призначення Прем’єр-міністром України Юлії Тимошенко в засобах масової інформації, в тому числі й в „Українській правді”, її стали називати не інакше як *прем’єрка*. Напр.: „Останнім часом **лідерка** УСДП з’являється і на шпальтах тижневика” („Українська правда”, 15.02.2012); „Лідерка БЮТ звинувачує соратницю в зраді” („Українська правда”, 29.07.2012); „А от нинішня **директорка** "Граалю" пані Окунєва взагалі ту раду ігнорує...” („Українська правда”, 17.05.2012); „**Прем’єрка** теж ходить на допити” („Українська правда”, 05.05.2011).

А після того, як Юлія Тимошенко не стала обіймати посаду прем’єра, в інтернетівському виданні її стали часто називати *екс-прем’єркою*, напр.: „Власенко стверджує, що в справі **екс-прем’єрки** „не було жодного дня законності...” („Українська правда”, 20.01.2012); „Громадськість готують до того, що **екс-прем’єрка** робить суперечливі заяви...” („Українська правда”, 19.12.2011).

У мові української публіцистики звичнішими стають назви жіночого роду із суфіксом **-к(-а)** за територіальною ознакою, зокрема за місцем народження або проживання, за членством у якійсь спільноті тощо. На відміну від попередніх груп іменників у них кінцевий звук [к] суфіксів іменників чоловічого роду **-ак (-як), -ук (-юк)** перед суфіксом **-к(-а)**, чергується із [ч], пор: *австріяк – австріячка, західняк – західнячка, поліщук – поліщучка, східняк – східнячка* та ін. Напр.: „*На зустріч із виборцями прийшла їхня землячка – **поліщучка***” („Українська правда”, 11.12.2011).

В інших назвах жінок за місцем проживання чи народження, за членством в якійсь спільноті тощо суфікс **-к(-а)** приєднується до усіченого суфікса **-анин**, пор: *донецанин – донецанка, спілчанин – спілчанка* та ін. Напр.: „*Донецанка повідомила журналістам, що після спілкування з президентом її питання було вирішене*” („Українська правда”, 06.07.2012).

Нові іменники зі значенням жіночої статі за професійною належністю зрідка утворюються за словотвірним типом із суфіксом **-иц(-я)**: *власниця, охоронниця, лоточниця, сигаретниця* та ін. Напр.: „*Охоронниця притулку – рятівниця не однієї сотні собак*” („Українська правда”, 09.12.2010). Одні з них словотвірно пов’язані з назвами осіб чоловічої статі (*власник – власниця, охоронник – охоронниця*), інші – з назвою місця (*лоток – лоточниця*), треті – з тим, що продають (*сигарети – сигаретниця*). В українській мові вони з’явилися під впливом позамовних чинників, зокрема у зв’язку з активним розвитком підприємницької діяльності, вуличної та неорганізованої торгівлі тощо. Лексеми *лоточниця* та *сигаретниця* не мають співвідносних форм чоловічого роду, що дає підстави стверджувати, що вони утворені за аналогією до інших іменників жіночого роду із суфіксом **-иц(-я)**.

Зрідка іменники зі значенням жіночої статі, уживані в мові української інтернетної публіцистики, мають суфікс **-ин(-я)**, пор.: *кравчиня, майстриня, продавчиня*, напр.: „*Майстриня знає свою справу*” („Українська правда”, 09.12.2010).

У мові видання „Українська правда” іноді вживають іменники із

суфіксом **-ш(-а)**, які означають осіб жіночої статі за професією, видом занять тощо. Це такі, як *директорша, мільйонерша, професорша, фермерша* та ін. Як відомо, словотвірний тип із суфіксом **-ш(-а)** зі згаданим словотвірним значенням переважає в розмовному мовленні [7, 97]. Журналісти використовують їх здебільшого для того, аби надати негативної оцінки особам, пор.: “...з **професоршою** студентам не пощастило” (“Українська правда”, 23.04.2010).

Отже, у мові інтернетної публіцистики, як і в інших сферах, спостерігаємо тенденцію до дедалі ширшого вживання нових іменників із суфіксом **-к(-а)** на позначення осіб жіночої статі за їхньою професійною діяльністю, партійною належністю, територіальною ознакою і членством у спільноті, що властиво розмовному літературному мовленню. Новоутворені іменники надають журналістським текстам розмовності, а деякі з них, зокрема іменники із суфіксами **-ш(-а)**, **-ис(-а)**, слугують засобом вираження негативної оцінки осіб жіночої статі, іронії тощо.

Функціонування іменників на позначення осіб жіночої статі в мові інтернет-видання „Українська правда” засвідчує про активізацію жінок у всіх сферах діяльності. Тематичні групи із цими іменниками відкриті до поповнення і потребують наступних розвідок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брус М. П. *Загальні жіночі особові номінації в українській мові XVI-XVII століть : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / М. П. Брус. – Івано-Франківськ, 2001. – 20 с.*
2. Гінзбург М. *Професійні назви як дзеркало гендерної рівності / Михайло Гінзбург // Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах : зб. наук. праць. – К. : Університет „Україна”, 2012. – Вип. 24. – С. 6 – 26.*
3. Загнітко А. П. *Теоретична граматики української мови :*

Морфологія : [монографія] / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонДУ, 1996. – 437 с.

4. Земская Е. А. Активные тенденции словопроизводства / Е. А. Земская // *Русский язык. – Орле, 1997. – С. 167–201.*

5. Ковалик І. Вчення про словотвір. Вибрані праці / Іван Ковалик [упорядник та автор передмови Василь Грещук]. – Івано-Франківськ; Львів : Місто НВ, 2007. – 404 с.

6. Навальна М. І. Динаміка лексикону української періодики початку ХХІ ст. : [монографія] / М. І. Навальна. – К., Інститут української мови ; Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. – 328 с.

7. Словотвір сучасної української літературної мови / М. А. Жовтобрюх / [відп. ред. М. А. Жовтобрюх]. – К. : Наукова думка, 1979. – 406 с.

8. Ставицька Л. Гендерна лінгвістика : українська перспектива / Леся Ставицька // *Українська мова. – 2004. – №3. – С. 58–66.*

9. Стишов О. А. Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації) : [монографія] / О. А. Стишов. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2003. – 388 с.